

УДК 343.131.5

Береський Ярослав Осипович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені І. Франка

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ МЕТОДИКИ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті характеризується поняття методики захисту в кримінальному процесі України. Підкреслюється, що методика захисту формується на підставі положень, які притаманні криміналістичній методиці. Зазначаються положення, які повинні включати методика захисту та принципи її побудови.

Ключові слова: захисник, адвокат, методика, криміналістика, методика захисту, судочинство.

Постановка проблеми. Останнім часом зміст криміналістики виходить за рамки вивчення окремих закономірностей, на базі яких розробляються методи й засоби розслідування. Все частіше висловлюється думка, що криміналістика обслуговує весь процес кримінально-правового дослідження злочину.

Криміналістична тактика і методика завжди розроблялись, виходячи з завдань, що стоять перед кримінальним судочинством. Оскільки змінилися завдання кримінального судочинства, відповідно перед криміналістикою постала необхідність розроблення положень, направлених на скасування незаконного й необґрунтованого обвинувачення.

На стадіях досудового слідства і в ході судового розгляду адвокат-захисник використовує всі напрацювання криміналістики.

Результативність будь-якого виду юридичної діяльності знаходиться в нерозривному зв'язку з методичними прийомами і рекомендаціями, направленими на вирішення встановлених законом завдань, і ступенем їх дотримання в процесі діяльності з вирішення завдань кримінального судочинства, що протікає в екстремальних умовах. Розроблені в юридичній літературі прийоми та рекомендації направлені на вдосконалення процесуальної діяльності учасників кримінального процесу при виконанні покладених на них кримінально-процесуальних функцій. Низка методичних рекомендацій стосується діяльності захисника. Знання адвокатом-захисником методики захисту та використання відповідних прийомів при його здійсненні підвищує ефективність його діяльності, робить якісним і результативним здійснюваний ним захист.

Проте, якщо слідчий, прокурор, суддя мають відповідну підготовку з криміналістичної методики, то адвокат-захисник не завжди може застосовувати криміналістичні рекомендації в незмінному вигляді в силу специфіки його діяльності.

Тому на сьогодні особливої уваги заслуговує детальна розробка методики захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню використання криміналістичних знань в здійсненні захисту частково присвячені праці

Т. В. Варфоломеевої, Є. С. Калачова, Ю. В. Кореневського, О. Д. Святоцького та інших. Проте, слід підкреслити, що переважна більшість зазначених праць присвячена реалізації функції захисту, не враховуючи особливостей застосування криміналістичної методики в діяльності захисника. Крім того, окремі автори змішують тактику захисту з методикою її здійснення, неправильно їх трактують.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей реалізації захисником криміналістичної методики в кримінальному процесі України, а також характеристика положень, що має включати методика захисту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методику можна визначити як сукупність взаємопов'язаних способів і прийомів послідовної, цілеспрямованої діяльності, направленої на ефективне і економне вирішення аналогічних завдань певного класу [1, с. 191].

Ю. В. Кореневський визначає криміналістичну методику як обумовлену предметом доказування систему слідчих і інших передбачених нормами права дій, що здійснюються в оптимальній послідовності [4, с. 32].

Методика захисту – це система правил і прийомів роботи захисника, що обов'язкові до виконання адвокатом, з метою найбільш успішної його діяльності [2, с. 71-72].

Методика юридичної діяльності, розроблена криміналістами, застосовна лише, на жаль, до слідства. Відсутність напрацювань з питань методики здійснення захисту при судовому розгляді кримінальних справ вимагає звернутися до аналізу наукових праць, присвячених дослідженню методики досудового слідства та вироблення на їх основі поняття методики захисту і основних методичних рекомендацій щодо діяльності захисника при здійсненні ним захисту.

На основі аналізу принципів методики розслідування можна сформулювати загальні положення методики захисту:

- а) планомірність здійснення системи дій, з яких складається захист;
- б) обґрунтованість методики захисту в конкретній справі положеннями відповідної типової методики, що враховує типову характеристику захисту у справах певного виду;
- в) врахування обставин справи, ситуацій, що наповнюють методику конкретним змістом;
- г) оптимальний набір дій захисника, що забезпечує повноту, точність та економічність захисту;
- д) поділ дій захисника на першочергові та наступні;
- е) оптимальна послідовність запланованих і тих, що проводяться одразу, дій захисника;
- є) включення до структури методики не тільки простих елементів у вигляді окремих дій, але й комплексів дій захисника та його помічників (детективів), що підпорядковуються якимось окремим завданням;
- ж) вирішення питання про черговість не тільки окремих дій захисника всередині кожної окремої сукупності, але також про визначення оптимальної черговості здійснення самих серій;
- з) рухомість, динамічність методики захисту у будь-якій конкретній справі.

Аналізуючи досягнення юридичної науки в галузі криміналістичної методики, не можна не зауважити, що створенню загальної методики захисту і методик захисту в конкретних категоріях справ не приділяється достатня увага. Можна сказати, що теорія цього питання ще тільки зароджується, спроби ж створення методичних рекомендацій

загального характеру і окремих методик захисту щодо окремих видів і груп злочинів не можна визнати вдалим, оскільки в якості їх основи використовується лише власний досвід авторів рекомендацій чи матеріали обмеженого узагальнення. В. В. Тіщенко зазначає, що методика можна ефективно розробляти лише на основі достатньо повного і адекватного сприйняття системи криміналістично значущих ознак категорії злочинів, що досліджується, які становлять криміналістичну характеристику злочинів [7, с. 356].

Крім того, майже всі розробки здійснюються на слабкій теоретичній основі, в умовах розрізної і часто не єдиної практики в різних колективах адвокатів, без чіткого визначення змісту методики адвокатської діяльності в кримінальних справах.

Не варто визначати методику ведення адвокатами кримінальних справ як сукупність (систему) правил і прийомів, які вони використовують для успішного вирішення покладених на них завдань, оскільки правила і прийоми, що стосуються методики роботи адвоката в кримінальних справах, можна поділити на такі, що закріплені в нормах закону, і такі, що лише вироблені практикою адвокатської діяльності і в ній же використовуються. Зокрема, загальнометодичний характер мають обов'язки адвоката: використовувати всі зазначені в законі засоби і способи захисту з метою з'ясування обставин, що виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його відповідальність, та подавати обвинуваченому необхідну юридичну допомогу; заборона здійснювати захист щодо підсудних, між інтересами яких є суперечності. Забороняється діями або бездіяльністю погіршувати становище свого підзахисного тощо [3, с. 5; 5, с. 70; 6, с. 245].

Методика захисту в кримінальному судочинстві має елементи, схожі з загальною методикою розслідування. Як і методика розслідування, вона є сукупністю взаємопов'язаних способів і засобів, які використовуються при проведенні в певній послідовності цілеспрямованих дій, направлених на найбільш ефективно вирішення завдань, але вже не розслідування, а захисту, причому не тільки на стадії розслідування, але й на стадії судового розгляду. Відмінність окремих завдань слідства і захисту в цьому випадку не має принципового значення, оскільки частково співпадає форма, структура тієї й іншої діяльності.

Треба сказати, що методика захисту формується під впливом тих характерних задач, які вирішує захисник в типових ситуаціях і з урахуванням особливої функції, що ним виконується в процесі. Тому в загальні положення методики захисту необхідно включити вимоги, яким повинен відповідати рівень здійснення захисту як в цілому, так і стосовно застосування до конкретних стадій кримінального судочинства, відповідно до яких розмежовуються і завдання захисту [1, с. 196].

Методика захисту повинна розглядатися як комплекс порад типового характеру щодо організації захисту, вибору і застосування в певній послідовності, з урахуванням конкретних обставин, засобів і прийомів, направлених на оптимальне здійснення захисту взагалі і в конкретній справі зокрема.

Методика захисту, зокрема, повинна включати:

- загальні принципи методики захисту;
- принципи методики захисту на окремих стадіях кримінального судочинства;
- окремі принципи методики захисту (правила) в конкретних видах злочинів;
- спеціальні правила методики захисту в окремих групах злочинів.

Методика захисту також повинна передбачати:

- плановірність здійснення системи дій у захисті, забезпечуючи максимальне врахування прав і законних інтересів підозрюваного, (обвинуваченого) і економічність діяльності захисника;

- обумовленість встановлених законом кола питань, які повинен вирішувати адвокат при здійсненні захисту, причому без виходу за межі предмету доказування;
- типову криміналістичну і кримінально-правову характеристику даного виду чи групи злочинів;
- залежність від конкретних обставин справи і процесуально-криміналістичної ситуації;
- оптимальність системи дій захисника і кожної дії зокрема, що забезпечують повноту, точність і об'єктивність встановлення істини в межах завдань, що вирішуються захистом взагалі і зокрема;
- оптимальність послідовності дій захисника;
- динамічність, рухомість запланованих дій, можливість внесення відповідних коректив у заплановані дії [1, с. 196].

Методика захисту повинна будуватися на основі принципу законності, зокрема необхідним є неухильне дотримання вимог процесуального закону при її побудові і при виконанні захисником конкретних дій, правильне застосування тактичних прийомів, використання досягнень природничих і технічних наук.

Висновки. Отже, методика захисту є сукупністю (системою) правил і прийомів, які використовуються адвокатом з метою успішного вирішення покладених на нього завдань, ефективного і якісного здійснення захисту в кримінальних справах, представництва інтересів потерпілого, цивільного позивача і відповідача. За обсягом, цілеспрямованістю і характером методу роботи адвоката в кримінальних справах можна поділити на загальну і окрему. Перша стосується таких правил і прийомів, які адвокат має використовувати на всіх стадіях кримінального судочинства і в усіх категоріях кримінальних справ. Ці правила і прийоми мають загальний характер, а застосування їх не залежить від стадії кримінального процесу і категорії справи, в якій адвокат здійснює захист або представляє інтереси потерпілого.

Окрема методика роботи адвоката в кримінальних справах є системою правил і прийомів, обумовлених специфікою тієї або іншої кримінальної справи та обов'язкових до виконання при здійсненні захисту або представництві інтересів потерпілого, цивільних позивачів і відповідачів, оскільки ці правила і прийоми сприяють успішному виконанню адвокатом покладеної на нього функції.

Список використаних джерел

1. Варфоломеева Т. В. Защита в уголовном судопроизводстве / Институт адвокатуры при Киевском ун-те им. Тараса Шевченко / Т. В. Варфоломеева – К., 1998. – 204 с.
2. Вопросы защиты по уголовным делам // под ред. П. С. Элькинд. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1967. – 204 с.
3. Калачев Е. С. Адвокат в уголовном процессе / Е. С. Калачев, С. А. Калачева. – М.: «Издательство ПРИОР», 2001. – 288 с.
4. Кореневский Ю. В. Криминалістика для судебного следствия. 2-е изд., испр. и доп. / Ю. В. Кореневский – М.: «Центр ЮрИнфоР», 2002. – 197 с.
5. Мартинчик Є. Методика участі адвоката в кримінальних справах / Є. Мартинчик, В. Титаренко // Радянське право. – 1977. – № 1. – С. 70-73.
6. Святоцький О. Д. Адвокатура: історія і сучасність / О. Д. Святоцький, В. В. Медведчук. – К.: Ін.юре. – 1997. – 320 с.
7. Тіщенко В. В. Корисливо-наслідницькі злочини: криміналістичний аналіз: Монографія / В. В. Тіщенко – Одеса: Юридична література, 2002. – 360 с.

Береский Я. О. Отдельные теоретические аспекты понимания методика защиты в уголовном процессе Украины

В статье характеризуется понятие методика защиты в уголовном процессе Украины. Подчеркивается, что методика защиты формируется на основании положений, какие присущие криминалистической методике. Отмечаются положения, которые должна включать методика защиты и принципы ее построения.

Ключевые слова: защитник, адвокат, методика, криминалистика, методика защиты, судопроизводство.

Bereskiy Ya. O. Separate theoretical aspects of understanding of methodology of defence in criminal procedure of Ukraine

In the article the concept of methodology of defence is characterized in criminal procedure of Ukraine. It is underlined that methodology of defence is formed on the basis of positions, what inherent to criminalistics methodology. Positions that methodology of defence and principles of her construction must include are marked.

Key words: defender, advocate, methodology, criminalistics, methodology of defence, legal proceeding.

